

ПРОГРАМА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ АГРАРІЇВ У ПРОЦЕСІ ЇХ МОВНОЇ ОСВІТИ

У статті описано розроблену автором програму формування комунікативної компетенції майбутніх аграріїв у процесі їх мовної освіти.

Ключові слова: програма, комунікативна компетенція, студенти-аграрії, принципи, методи, технології.

В статье описана разработанная автором программа формирования коммуникативной компетенции будущих аграриев в процессе их языкового образования.

Ключевые слова: программа, коммуникативная компетенция, студенты-аграрии, принципы, методы, технологии.

The program of formation of future agrarians' communicative competence in the process of their linguistic education is described in the article. The program was worked out by the author of the article.

Key words: programm, communicative competence, students-agrarians, principles, methods, technologies.

Оскільки сільське господарство є провідною галуззю української економіки, в галузі сучасних освітніх тенденцій потрібна суттєва зміна сформованої системи психолого-педагогічної та методичної підготовки майбутніх спеціалістів аграрного профілю. Це, серед іншого, стосується й мовної освіти. Формування компетентної особистості з високим рівнем комунікативної компетенції є однією з потреб сьогодення, оскільки від здатності до ефективного спілкування залежить вирішення суспільних і особистісних проблем.

Всебічному аналізу комунікативної компетенції та її компонентного складу в лінгвістичному, методичному, психологічному й педагогічному аспектах, розробці методів, засобів і технологій її формування в процесі вивчення рідної та іноземних мов присвячено праці вчених М. Баранова, Ф. Бацевич, І. Бім, О. Біляєва, Є. Голобородько, О. Горошкіної, М. Кохтева, Л. Мацько, С. Ніколаєвої, Є. Пасова, М. Пентилюк, В. Сафонової, L. Bachman, A. Palmer, M. Canale, M. Swain, D. Hymes, S. Savingnon, J. van Ek, M. Halliday, G. Manby та ін.

Будучи поняттям багатоаспектним, комунікативна компетенція (КК) не має однозначного тлумачення. Існує неузгодженість стосовно компетенцій, що входять до її складу; комплексу елементів, що вона може містити (особистісні й поведінкові якості, індивідуалізація комунікативного процесу тощо); перекладу з англійської мови «communicative competence», що у вітчизняній науці трактується як «комунікативна компетенція» та «комунікативна компетентність», інколи вони ототожнюються, проте більшість українських та зарубіжних учених вказують,

що між ними існує різниця (В. Аніщенко, В. Байденко, Н. Бібік, С. Гончаренко, І. Зимня, С. Ніколаєва, О. Помегун, О. Савченко, Т. Симоненко, І. Тараненко, А. Хуторський та інші).

Українські лінгводидакти визначають комунікативну компетенцію як здатність особистості «користуватися мовою залежно від ситуації, особливу якість мовленнєвої особистості, набуту в процесі спілкування або спеціально організованого навчання [11, с. 70]».

На думку Ф. Бацевича, «комунікативна компетенція перебуває на найвищому щаблі в ієрархії типів компетенцій людини, оскільки містить у собі всі інші. З огляду на це формування комунікативної компетенції є основною метою мовного навчання [1, с. 233]».

Пошуками оптимальної моделі КК у різні роки займалися вчені В. Сафонова, L. Bachman, A. Palmer, M. Canale, M. Swain, D. Hymes, S. Savingnon, J. van Ek, M. Halliday, G. Manby. До її складу було включено: лінгвістичну, соціолінгвістичну, дискурсивну, соціокультурну, стратегічну, соціальну компетенції [13; 14; 15].

На думку українського вченого О. Горошкіної, особистість повинна володіти такими компетенціями: мовною, мовленнєвою, предметною, прагматичною, комунікативною, етнокulturологічною й соціокультурною [7, с. 349]. Вчена формулює КК як уміння спілкуватися з метою обміну інформацією.

На КК як міждисциплінарний феномен вказує І. Бім, С. Ніколаєва, І. Зимня, Є. Пасов (розвиток особистості учня засобами іноземної мови) [2; 6; 8; 9]. Більшість українських лінгводидактів О. Біляєв,

Л. Скуратівський, Г. Шелехова, О. Горошкіна, М. Пентилок вважають, що формування мовної особистості неможливе без набуття нею комунікативної компетенції [3; 7; 10]. М. Пентилок вважає, що мовна й мовленнєва компетенції ґрунтуються на усвідомленні основної функції мови – комунікативної, яка забезпечує мовленнєву діяльність її носіїв і впливає на їхній духовний розвиток [10]. Крім того, на нашу думку, засвоєння іноземної (англійської) мови відбувається на засадах діалогу культур, міжкультурної комунікації із формуванням полімовної особистості, що ввібрала всі цінності рідної й іншомовної культури.

Учені М. Баранов, Є. Голобородько, М. Кохтев, Л. Мацько, С. Ніколаєва, Є. Пасов, М. Пентилок вказують на ефективність поєднання з метою формування КК традиційних і інноваційних методів навчання [5; 8; 9; 10].

Дослідження в теоретичній і практичній площині питання формування комунікативної компетенції засвідчило його актуальність і необхідність різнобічного вивчення та пошуку шляхів його вирішення, оскільки існує суперечність між рівнем комунікативної компетенції випускників вищих закладів освіти та вимогами кваліфікаційних стандартів, суспільних інституцій, а також соціальними вимогами сучасної генерації молоді щодо рівня володіння державною та іноземними мовами.

Отже, залучення інноваційних методів, використання новітніх технологій, особистісно-орієнтованих моделей організації навчання сприяють підвищенню якості професійної освіти з оптимальним використанням навчального та позанавчального часу. У дидактиці вищої школи особливе місце

належить дидактичній грі, яка є засобом, що недостатньо використовується з метою формування комунікативної компетенції мовою спеціальності на практичних заняттях з мов у студентів-нефілологів. Розгляд навчальних можливостей дидактичної гри, психолого-педагогічних умов формування комунікативної компетенції засобами дидактичної гри, аналіз навчальних програм, навчально-методичної та науково-методичної літератури дав нам підстави вважати, що дидактична гра є ефективним засобом формування комунікативної компетенції фахівців аграрного профілю. У ході нашого дослідження [4] було створено методичку використання дидактичної гри як засобу формування комунікативної компетенції студентів-нефілологів, зокрема майбутніх аграріїв, на заняттях з української та англійської мов за професійним спрямуванням. Передусім було складено програму експериментального навчання: визначено етапи експерименту, означено цілі кожного з них, завдання, зміст, принципи, методи, засоби.

Метою нашої статті є представлення авторської програми дослідного навчання.

На нашу думку, програма – план дій, визначення етапів роботи, їх змісту, методів та прийомів. У контексті методології наукової творчості «програма визначає проблему, мету, завдання дослідження, методи їх вирішення, а також основні шляхи і форми впровадження в практику очікуваних результатів» [12, с. 84].

Програма формування комунікативної компетенції студентів-аграріїв на заняттях з мов за професійним спрямуванням представлена нами у вигляді таблиці.

Таблиця 1

Програма формування комунікативної компетенції студентів-аграріїв засобами дидактичної гри на заняттях з мов за професійним спрямуванням

	Мета, завдання, зміст	Принципи	Методи	Засоби	Технології
I – підготовчо-мотиваційний етап	<p>Мета: ознайомлення студентів зі специфікою курсу навчання мов за професійним спрямуванням, створення мотивації до вивчення дисципліни.</p> <p>Завдання: 1) визначення загальних цілей, їх максимальне уточнення відповідно до необхідного змісту; 2) формулювання окремих дидактичних цілей з орієнтацією на досягнення прогнозованих результатів; вибір оптимальних методів, форм і засобів навчання; організація ходу навчального процесу; оцінка поточних результатів і, при необхідності, виправлення, корекція навчального процесу, що спрямований на гарантоване досягнення поставлених цілей.</p> <p>Зміст: знання про мову, її функції, походження та історичний розвиток, вміння, знання з лексики, фонетики, граматики та синтаксису, мовні норми. Уміння адекватно користуватися мовними засобами для вираження думок в усній та писемній формах.</p>	<p>– загальнодидактичні (науковості, зв'язку теорії з практикою тощо);</p> <p>– комунікативності і функціональності; взаємозв'язку у навчанні видів МД;</p> <p>– активності і самостійності</p>	<p>традиційні: усний виклад матеріалу (розповідь, пояснення), бесіда, дискусія, робота з підручником тощо</p> <p>інтерактивні: бесіда за Сократом, мікрофон, акваріум, коло ідей, дидактичні ігри тощо</p>	<p>робоча програма, книга для вчителя, підручник і книга для читання, словники, вправи, завдання для самостійної роботи та тестового контролю знань, картинки і малюнки, диски з фільмами та телепередачами</p>	<p>традиційне навчання, мультимедійне, проблемне навчання, вивчення програмового матеріалу укрупненими частинами</p>

II – тренувальний (формувальний) етап	<p>Мета: довести, що дидактична гра є ефективним засобом навчання, що сприяє формуванню комунікативної компетенції майбутнього фахівця-нефілолога.</p> <p>Завдання: 1) розробка дидактичної моделі формування комунікативної компетенції на студентів; 2) проектування методики формування комунікативної компетенції, розробка технології підготовки та проведення дидактичної гри; 3) розвиток основних компетенцій, що входять до складу комунікативної компетенції; 4) вивчення професійної мови, термінології; 5) засвоєння норм ділового етикету, формул ввічливості; 6) укладання ділових паперів; 5) формування вмінь та навичок професійного мовлення (усна та писемна форма).</p> <p>Зміст: знання з лексики, граматики, синтаксису професійного мовлення; стилістичних норм мови; професійної термінології; ділової документації; вміння здійснювати усне монологічне та діалогічне мовлення за фахом; розуміти на слух зміст професійних текстів; перекладати та передавати зміст фахових текстів; адекватно використовувати досвід, набутий у вивченні української мови за професійним спрямуванням для свідомого засвоєння англійської мови й навпаки</p>	<ul style="list-style-type: none"> – загальнодидактичні; – професійної спрямованості; – комунікативності і функціональності; – міжпредметних зв'язків; – взаємозв'язку у навчанні видів МД; – диференційованого навчання; – інтегрованого навчання; – активності і самостійності 	<p>традиційні: розповідь, пояснення, бесіда, робота з підручником, спостереження над мовою, метод вправ тощо</p> <p>інтерактивні: бесіда за Сократом, мікрофон, акваріум, коло ідей, метод проєктів, дидактичні ігри тощо</p>	<p>книга для вчителя, підручник і книга для читання, словники і довідники, навчально-методичні посібники, методичні рекомендації, газети та журнали, вправи, завдання для самостійної роботи та тестового контролю знань, комплект дидактичних ігор, наочність (схеми, таблиці, зразки ділових паперів, малюнки, диски з фільмами та телепередачами, лінгафонний практикум, комп'ютерні програми, електронний каталог інтернет-ресурсів для с/р</p>	<p>традиційне навчання, комп'ютеризоване навчання (мультимедійне), проблемне навчання, вивчення програмового матеріалу укрупненими частинами</p>
III – узагальнювальний етап	<p>Мета: узагальнити отримані результати формувального експерименту, провести їх аналіз.</p> <p>Завдання: 1) провести статистичну обробку результатів формувального експерименту; 2) сформулювати висновки, визначити показники ефективності експериментального навчання; 3) здійснити систематизацію й обробку емпіричних даних; 4) узагальнити підсумки дослідження.</p> <p>Зміст: знання і вміння в усіх видах мовленнєвої діяльності в межах курсу вивчення мов за професійним спрямуванням; володіння всіма видами компетенцій, що входять до складу комунікативної компетенції</p>	<ul style="list-style-type: none"> – науковості; – систематичності і послідовності; – зв'язку теорії з практикою; – наступності і перспективності; – професійної спрямованості; – комунікативності і функціональності; – міжпредметних зв'язків; – взаємозв'язку у навчанні видів МД 	<p>емпіричні, прогностичні, статистичні, конференція, ділова гра</p>	<p>комп'ютерна програма, завдання для самостійної роботи та тестового контролю знань, комплект дидактичних ігор</p>	<p>традиційна, комп'ютерна, статистичної обробки даних</p>
IV – контролюючо-оцінний	<p>Мета: перевірка та корекція отриманих результатів навчання.</p> <p>Завдання: перевірити та оцінити рівень комунікативної компетенції студентів на заняттях з мов; спланувати заходи щодо корекції експериментальної методики.</p> <p>Зміст: контроль й оцінка знань, умінь та навичок студентів.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – науковості; – систематичності і послідовності; – зв'язку теорії з практикою; – наступності і перспективності 	<p>вправи, практична робота, тест</p>	<p>завдання для контрольних робіт, тестового контролю знань, анкетування</p>	<p>традиційне та комп'ютерне анкетування, тестування</p>

Перший етап нашого дослідження – *підготовчо-мотиваційний*. На цьому етапі дослідження було повідомлено цілі, завдання та зміст навчання дисципліни, загальні відомості про мову, її функції, походження та історичний розвиток.

У структурі будь-якого дидактичного процесу повинен бути представлений мотиваційний компонент. Мотивація в навчанні для студентів – це внутрішній процес набуття особистісного змісту

курсу, що вивчається, для викладача – це процес активізації діяльності студентів і керування ним. Мотиваційний компонент педагогічного процесу, що забезпечує активність взаємодії викладача та студентів, визначається, головним чином, психологічними властивостями студента, власними інтересами, мотивами. Тому вивчення викладачем особистісних властивостей студентів є передумовою визначення оптимальної програми їх навчання і,

зокрема, створення ефективної технології навчання мов.

Паралельне вивчення професійного мовлення на заняттях з української та англійської мов мотивувало студентів до їх глибшого засвоєння. Оскільки термінологія, що стосується аграрної сфери має здебільшого латинське або англійське походження, це дозволило студентам опанувати терміни усвідомлено, поглибивши їх загальнолінгвістичний світогляд, дало можливість з'ясувати семантику слів і розширити словник професійної лексики. На цьому етапі було запропоновано вправи на порівняння мов; переклад текстів різних стилів із зазначенням особливостей; роботу з текстом на підстановку слів; добір синонімів, добір синонімів до англійських слів, що мають українські відповідники; визначення термінів у тексті з їх тлумаченням; ігрові завдання. У процесі засвоєння тем модулю студенти вчилися презентувати себе як майбутнього спеціаліста, усвідомлювати важливість володіння державною й англійською мовами для успішної самореалізації в майбутньому професійному житті. Для цього ми пропонували завдання на розвиток монологічного й діалогічного мовлення в межах тем модулю, переклад текстів суспільно-політичного, країнознавчого, культурологічного змісту, написання автобіографії, резюме, складання розкладу роботи, лексико-граматичні вправи.

Наступний етап нашого експерименту – *тренувальний (формувальний)*.

На цьому етапі здійснювалося вдосконалення знань, умінь та навичок студентів, набутих ними згідно з вимогами шкільної програми з мов, щоб підготувати їх до засвоєння професійного мовлення. Цей етап включав: виконання завдань на розвиток основних компетенцій, що входять до складу комунікативної компетенції, введенням професійної мови, термінології, за допомогою традиційних та інтерактивних засобів навчання (зокрема дидактичних ігор).

Відповідно до мети нашого експерименту передбачалося, що студенти повинні володіти знаннями, вміннями та навичками, що входять до складових комунікативної компетенції майбутнього фахівця-нефілолога, тобто: мовної, мовленнєвої, соціокультурної, стратегічної та дискурсивної компетенцій.

Мовна компетенція включає лексичні, фонетичні, граматичні, синтаксичні знання і вміння. Відповідно набуття цього виду компетенції передбачає вивчення теоретичного матеріалу з будови української/англійської мови, виконання вправ та завдань на закріплення вивченого матеріалу, освоєння термінологічних одиниць професійного мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : [підручник] / Ф. С. Бацевич. – К. : Академія, 2004. – 344 с. – С. 304–317.
2. Бим И. Л. Теория и практика обучению немецкому языку в средней школе / И. Л. Бим. – М. : Просвещение, 2004. – 324 с.
3. Біляев О. М. Лінгводидактика рідної мови : [навчально-методичний посібник] / О. М. Біляев. – К. : Генеза, 2005. – 180 с.
4. Ганніченко Т. А. Формування комунікативної компетенції майбутніх економістів засобами дидактичної гри у процесі мовної освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Т. А. Ганніченко ; ХДУ. – Х., 2009. – 21 с.
5. Голобородько Є. П. Педагогічна онтоософія: проблеми і перспективи: Науково-педагогічні праці: У 2 т. / Є. П. Голобородько. – Т. 2 : Методика викладання української мови. Загальна педагогіка. Педагогіка вищої школи. Педагогічна публіцистика. – Херсон : ВАТ ХМД, 2007. – 604 с.

Велике значення для формування компетенцій з фонетики й орфоєпії, лексики та граматики має текст. Він створює змістову базу для оволодіння всіма видами комунікативної діяльності, є матеріалом для різного роду завдань, джерелом нових лексичних одиниць, зразків граматичних та синтаксичних структур.

Мовленнєва компетенція реалізувалася у виконанні різних видів мовленнєвої діяльності: читанні, говорінні, письмі й аудіюванні. Кожен із цих видів може бути пов'язаний з текстами в усній або писемній формах, або в обох. Завдання на розвиток цього виду компетенції включало усний або писемний переклад тексту; передачу змісту, анування і реферування; завдання, що зумовлювали діалогічне й монологічне мовлення; вираження ставлення до прочитаного або прослуханого (згода, незгода, захоплення, неохвалення тощо), усні презентації, доповіді тощо.

Соціокультурні вміння та навички базувалися на знаннях про суспільство і культуру, традиції та мову. При вивченні української мови володіння цими знаннями сприяло кращому національному самоусвідомленню, самоідентичності, формуванню мовної особистості. Засвоєння англійської мови відбувалося на засадах діалогу культур, міжкультурної комунікації із формуванням полімовної особистості, що ввібрала всі цінності рідної й іншомовної культури.

Формування соціокультурної, прагматичної та стратегічної компетенцій здійснювалося в єдності з розвитком мовної, мовленнєвої компетенцій. Для формування цього виду компетенцій основним опорним матеріалом був текст.

На цьому етапі було використано: розроблена нами модель формування комунікативної компетенції засобами дидактичної гри, алгоритм розробки й проведення навчальної гри паралельно на заняттях з мов за професійним спрямуванням.

Після застосування дослідної методики на *узагальнювальному та контрольньо-оцінному* етапах здійснено систематизацію та аналіз результатів навчання (знань, умінь та навичок студентів в усіх видах мовленнєвої діяльності, наявність мовної, мовленнєвої, соціокультурної, дискурсивної, стратегічної компетенцій); доведено ефективність запропонованої методики; сформульовано висновки; перевірено та здійснено корекцію результатів.

Навчання за експериментальною програмою довело доцільність і ефективність використання дидактичних ігор на заняттях з української та іноземної (англійської) мов за професійним спрямуванням з метою формування комунікативної компетенції студентів аграрного закладу освіти.

6. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – № 5. – 2003. – С. 34–42.
7. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах : [підручник для студентів філологічних факультетів університетів] / за ред. М. І. Пентилок. – К. : Ленвіт., 2005 – 399 с.
8. Ніколаєва С. Ю. Методика викладання іноземних мов в середніх навчальних закладах / С. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2002. – 346 с.
9. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению / Е. И. Пассов. – М. : Просвещение, 1991. – 222 с.
10. Пентилок М. І. Концепція комунікативної методики навчання української мови / М. Пентилок, О. Горошкіна, А. Нікітіна // Українська мова і література в школі. – 2006. – № 1. – С. 15–20.
11. Словник-довідник з української лінгводидактики / За ред. проф. М. Пентилок. – К. : Ленвіт, 2003. – 149 с.
12. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : [підручник] / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарєнко. – К. : Знання-Прес, 2002. – 295 с.
13. Bachman L. E. Communicative Language Ability: Fundamental Considerations in Language Testing / L. E. Bachman. – Oxford : Oxford University Press, 1990. – P. 81–110.
14. Canale M. Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing / Canale M. and Swain M. – Dublin : New Dimension, 1980. – 348 p.
15. Van Ek J. A. The Threshold Level for Modern Language Learning in Schools / J. A. Van Ek. – London: Longman, 1997. – 210 p.

Рецензенти: Артюхова О. В., к.пед.н., доцент;
Тішечкіна К. В., к.філол.н., доцент.

© Ганніченко Т. А., 2011

Стаття надійшла до редколегії 15.03.2011 р.